

Saidə Şirzad qızı Mustafayeva⁵¹
**AZƏRBAYCAN DİLİNİN TƏDRİSİ MƏSƏLƏLƏRİ 1960-CI İLLƏRİN
METODİK ƏSƏRLƏRİNDƏ**

Azərbaycan dilinin tədrisi sahəsi üzrə yazılmış metodik əsərlərin tədqiqi, həmin əsərlərdəki dilçiliyin şöbələrinin tədrisi ilə bağlı məsələlərin araşdırılması aktual-lığını da gündəmə gətirir. Keçən əsrin sonlarına doğru təhsil sistemində başlanan islahatların bu gün də davam etməsi, Azərbaycan təhsilinin Avropa təhsil sisteminə inteqrasiyası və digər bu kimi yenilikləri özündə əks etdirən metodik əsərlər, sözsüz ki, ənənəvi metodikadan bəhrələnir. Bu kimi hallar ənənəvi metodikanın araşdırılması məsələsini də gündəmə gətirir ki, 1960-cı illərdə Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası mövzusunda yazılmış əsərlər bu istiqamətdə xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

İlk olaraq, Azərbaycan Respublikasının ana dilimizi məktəblərdə tədris edən qabaqcıl müəllimlərinin iş təcrübələrini müşahidə edərək öyrənən və öz metodiki biliklərini də tətbiq etməklə, 314 səhifədən ibarət olan dərsliyi yazıb hazırlayan alim A.Abdullayev 1956-cı ildə çap etdirdiyi həmin, «Orta məktəbdə Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası» əsəri ilə Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası elminin əsasını qoydu. «Onun bu dərsliyi və «Azərbaycan dilinin tədrisi tarixindən» kitabı Azərbaycan dili tədrisi metodikası üzrə ilk sanballı əsərlərdir» (11, s. 31). Müəllim hazırlığı məqsədilə hazırlanmış həmin dərslük metodika elminin mahiyyəti, mövzusu, Azərbaycan dili tədrisi metodikası elminin elmi əsasları, Azərbaycan dili dərslərində istifadə ediləcək metod və üsulların təsir dairəsi, üsullardan istifadənin bir sıra şərtləri və metodika elminin qarşılıqlı əlaqədə olduğu elmləri əhatə edirdi (11, s. 12). Dərslük sanballı bir metodik əsər kimi 1964-cü ildə ikinci, 1968-ci ildə isə üçüncü dəfə təkrar olaraq nəşr edilmişdir.

Azərbaycan dilinin tədrisi istiqamətindəki tədqiqatlar 1960-cı illərdə daha ciddi və geniş bir xarakter almağa başlayır. Artıq veni-veni metodik əsərini çap edilir. Azərbaycan dili tədrisi metodikanının ümumi məsələləri, fonetikanın, morfoloqiyanın, orfoqrafiyanın, sintaksisin, durğu işarələrinin, üslubiyyatın tədrisi məsələləri, sifahi nitqin inkişafı, şagirdlərin lüğət ehtiyatının zənginləşdirilməsi və digər, ana dilimizin tədrisi ilə əlqəli məsələləri özündə əks etdirən əsərlər, dərslüklər yazılıb çap edilirdi. Həmin dövrdə Azərbaycan dili respublikamızda fəaliyyət göstərən rusdilli məktəblərində ayrıca bir fənn kimi tədris edilirdi. Lakin Azərbaycan dili fənnin tədrisinə dair XX əsrin 60-cı illərinə qədər əsaslı bir metodik vəsait hazırlanmamışdı.

Təlimdə tətbiq ediləcək vahid metodların olmaması fənnin tədrisində də bir sıra çətinliklər yaradırdı ki, bu səbəbdən də tədrisdə çoxlu nöqsanlar özünü göstərirdi. Tədrisdəki həmin çətinliyi ardan qaldırmaq və müəllimlərə kömək məqsədilə alim A.Abdullayev «Rus məktəblərində Azərbaycan dili tədrisinin metodikası» adlı metodik əsərini yazıb kitab şəklində çap etdirir. Alim 1960-cı ildə, 1971-ci ildə təkrar çap olunmuş həmin kitabı hazırlayarkən Azərbaycanın təcrübəli müəllimlərinin zəngin sənətinə və səmərəli iş nümunələrindən bəhrələnməmişdir. Elmi-metodiki fəaliyyətin müəyyən hissəsini qeyri-azərbaycandilli məktəblərində Azərbaycan dilinin tədrisinin təşkilinin istiqamətləndirilməsi təşkil edən alim 1960-cı ildə hazırladığı «Rus məktəblərində Azərbaycan dili tədrisinin metodikası» adlı əsərindən əvvəl həmin mövzu ilə əlaqəli olan «Rus məktəblərində Azərbaycan dili» adlı kitabını hazırlayaraq 1954-cü ildə çap etdirmişdi.

Həmin dövrdə nəşr olunan metodik əsərlərdən biri də Ağaməmməd Abdullayevin 1961-ci ildə çap etdirdiyi «Orta məktəbdə üslubiyyat məsələlərinin metodikası» adlı dərs vəsaitidir. Orta məktəbdə üslub keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq, şagirdlərin öz fikirlərini ifadə etmək üsul və bacarıqları öyrətmək məqsədi daşıyan və veddi fəsildən ibarət dərs vəsaiti ilə ilk dəfə olaraq təlimdə üslubiyyat məsələlərinə toxunmuşdur. Vəsaitin fəsillərində bir qayda olaraq, şagirdlərdə fikri düzgün ifadə etmək üçün söz bacarığının yaradılması, şagirdlərdə cümlə qurmaq vərdisləri inkişaf etdirmək, əməli nitq vərdislərini inkişaf etdirmək üçün görüləcək işlər, şagirdlərə elmi nitq vərdislərini inkişaf etdirmək, bədii nitq vərdislərinin inkişaf etdirilməsi, publisistik nitq vərdislərini artırmaq üçün istifadə edilən üsullar, şagirdlərdə inşa yazmaq bacarığını inkişaf etdirilməsi və digər bu kimi bir sıra yollar, üsul və vasitələr öz əksini tapır.

Alimin digər, «İbtidai məktəbdə Azərbaycan dili tədrisinin metodikası» əsəri isə 1962-ci ildə çap olunmuşdur. Məlumdur ki, Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası dedikdə ilk növbədə A.Abdullayevin zəngindir elmi metodiki yaradıcılığı göz önünə gələn kimi, alimin yaradıcılığında kənarında da təsəvvür edilə bilməz (11, s. 32).

Metodikaya aid dəyərli dərslük və vəsaitəri ilə yanaşı tədris tariximizin öyrənilməsi istiqamətində də araşdırmalar aparən görkəmli alim, həmin tədqiqatlarının nəticəsi olaraq topladığı materiallar əsasında 1966-cı ildə «Azərbaycan dilinin tədrisi tarixindən» adlı əsərini yazaraq çap etdirir. Tədris tariximizin keçdiyi çətin və şərəfli yolu, bu məqsəd uğrunda aparılan mübarizələri, tətbiq olunan üsulları özündə əks etdirən, həm də məktəb və pedaqoji tariximizi daha dərinləndirən öyrənmək üçün bol material verən «Azərbaycan dilinin tədrisi tarixindən» əsəri «Giriş» və dörd fəsildən ibarətdir.

I fəsildə köhnə məktəb sistemi və ərəb əlifbasının Azərbaycan dili tədrisində doğurduğu çətinliklərdən bəhs edilir (1, s. 16-56).

II fəsildə XIX əsrin əvvəllərindən başlayaraq məktəblərdə Azərbaycan dili tədrisinin vəziyyəti və həmin fənnə dair yazılmış dərslüklərin xülasəsi verilir (1, s. 57-283).

III fəsildə Azərbaycan dili tədrisi keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq üçün görülmüş bəzi tədbirlərdən bəhs edilir. XX əsrin əvvəllərindən 20-ci ilə qədər olan dövr, Qafqaz müsəlman müəllimlərinin I, II qurultayları, «Türk dili məramnaməsi»nin

⁵¹ Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent. Bakı Dövlət Universiteti

qəbulu, Azərbaycan dili komissiyasının yaradılması və s. (Xeyriyyə cəmiyyətləri) haqqında məlumatlar verilir (1, s. 284-299) IV fəsilə isə 1920-ci ildən sonra məktəblərimizdə Azərbaycan dilinin mövqeyi və tədrisinə dair qeydlər öz əksini tapmışdır (1, s. 300-325). 1965-ci ildə AETPİ Əməkdaşları tərəfindən hazırlanmış «VIII siniflərdə Azərbaycan dilinin tədrisi» və digər bu kimi metodik əsərlər yazılaraq nəşr olunur.

Azərbaycan dili tədrisi metodikasının müxtəlif sahələrinin elmi cəhətdən tədqiq edilib işıqlandırılmasında «Azərbaycan məktəbi jurnalı» redaksiyası və jurnala əlavə olaraq hazırlanan «Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi» məcmuəsinin də xüsusi rolu olmuşdur. Azərbaycan dilinin qrammatikası üzrə hazırlanmış məktəb dərsliklərinə gəldikdə isə, burada dilçi alim və metodistlərdən professor Ə.Dəmirçizadə, M.Şirəliyev, M.Hüseynzadə, S.Cəfərov və digərlərinin xidmətlərini xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Bu müəlliflər qrammatika dərslikləri yazmaqla, elmi qrammatikadan məktəb qrammatikası hazırlayaraq dərslik problemini aradan qaldırdılar.

Ana dilinin tədrisi metodikası sahəsində 60-cı illərdən başlayaraq dəyərli monoqrafiya və metodik əsərlər yazılaraq çap olunmağa başladı. İlk işlərdən biri kimi, əvvəlcə, yəni 1961-ci ildə Azərbaycan elmi-tədqiqat pedaqogika institutunda ibtidai təlim şöbəsinin yaradıldı ki, bu da öz növbəsində, ibtidai siniflərdə təlim-tərbiyə işinin, xüsusilə də ana dili tədrisi metodikası üzrə tədqiqatların əsl elmi xarakter daşmasına təkan verdi.

Məktəbəqədər pedaqogika, ibtidai təlim, ana dili tədrisi metodikası istiqamətin-də ardıcıl və səmərəli tədqiqatlar aparılması və elmi-metodik əsərlərin hazırlanması işi genişlənməyə başladı ki, bi sahədə də əsas xidməti olan metodist alimlərdən biri, də Pedaqoji elmlər doktoru, əməkdar müəllim Yəhya Kərimov idi. 1962-ci ildə ibti-dai təlim üzrə Azərbaycan dilinin tədrisi metodikasından namizədlik dissertasiyası müdafiə edən, eyni zamanda da, çoxsahəli elmi-ictimai fəaliyyətlə məşğul olan alim çoxlu sayda kitab, tədris proqramı, metodik tövsiyə və məqalələri ilə təhsilimizin inkişafında böyük xidmət göstərmişdir. Yalnız dərslik yazmaqla kifayətlənməyən alim metodik göstərişlərin yazılmasını da zəruri hesab etmişdir. Elmi-metodik sahədə yo-rulmadan çalışan Y.Kərimov bir-birinin ardınca «Yazı təliminin bəzi məsələləri», «İbtidai siniflərdə orfoqrafik çalışmaların sistemi», «İbtidai siniflərdə öyrədici yazılar», «İbtidai siniflərdə Azərbaycan dili dərslərində lüğət işinin əsasları», «Ana dili tədrisinin nəzəri problemləri», «Ana dili tədrisinin metodikası» və digər bu kimi əsərlərini yazıb çap etdirmişdir.

Y.Kərimovun, ana dilinin tədrisi metodikası kursunun bütün bölmələrini əhatə edən «Ana dilinin tədrisi metodikası» dərsliyində öz əksini tapan bütün elmi-nəzəri müddəalar məktəbin praktik işindən götürülmüş misallarla konkretləşdirilmişdir. Metodik baxımdan tələblərə uyğun olaraq hər mövzunun sonunda suallar və tapşırıqlar, həm də daha geniş məlumat və materiallar əldə etmək məqsədilə istifadə üçün uyğun olaraq ədəbiyyat siyahısı da təqdim edilir. Təhsil alanların öyrəndiyi fənləri dərinlən mənimsəmələri ana dili biliklərinin mükəmməl və əhatəli olması ilə bağlıdır. Bu səbəbdən də, həmin istiqamətdəki problemləri aradan qaldırmaq məqsədilə 1960-cı illərin əvvəllərində Azərbaycan dili dərslərinin yaradılması müsabiqəsi təşkil olunur. Müsabiqədən gözlənilən nəticələr isə sistemli kursu əhatə edən Azərbaycan dili dərslərinin yaradılması idi ki, bu da ana dilinin tədrisi metodikası sahəsindəki işlərin inkişafına təkan verəcəkdə. Dövlətin ver-diği həmin qərarın müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsi məqsədilə başlanan gərgin işin nəticəsi olaraq, Ana dilindən yeni proqramlar və dərsliklər hazırlanaraq çap edildi. Bu şəkəki fəaliyyətini davam etdirən metodist alim Y.Ş.Kərimov M.Ə.Həməyevlə birlikdə birinci siniflər üçün ilk «Ana dili» dərsliyini hazırlayaraq 1969-cu ildə çap etdirdi.

Ümumiyyətlə, gücünü bu sahənin inkişafına həsr edən alim .. Yəhya Kərimov ibtidai siniflərdə ana dilinin tədrisi metodikasını, ibtidai sinif şagirdlərinin lüğət işinin elmi əsaslarını, ibtidai sinif şagirdlərinin nitqinin leksik xüsusiyyətlərini, sözlərin seçilmə prinsiplərini və tanış olmayan sözlərin izahını işləmiş, uşaqların marağına səbəb olan müxtəlif didaktik materiallar hazırlamışdır. 1960-cı illərdən 2008-ci ilə kimi ibtidai siniflər üçün hazırlanan proqramlar, dərsliklər dərslər vəsaitləri və digər təlim materialları onun müəllifliyi ilə hazırlanmış və redaktəsi altında istiqamətləndirilmişdir (3, s. 59)

Digər bir metodist, N.Hacıyev Sintaksis bölməsinə aid olan bir mövzunun, söz birləşmələrinin tədrisinin asanlaşdırılması məqsədilə 1961-ci ildə 33 səhifədən ibarət olan «Təyini söz birləşmələrinin tədris üsuluna dair» adlı metodik vəsaitini Bakıda nəşr etdirir. Metodik əsərlərdən biri kimi, Azərbaycan dilinin tədrisində əhəmiyyətli rolu olan «Orta məktəbdə Azərbaycan dilinin tədrisi» adlı kitablar prof. Ə.Əfəndizadənin elmi rəhbərliyi və əsas müəllifliyi ilə 1965-1966 və 1976-1977 ci illərdə hərəsi iki cildən ibarət olaq çap edilmişdir.

Ana dili təlimi sahəsində görülmüş işləri xarakterizə edən A.Məmmədova öz dərsliyində qeyd edir ki, «Azərbaycan dili tədrisinin tarixində əlamətdar bir hadisə olaraq 1965-66 və 1976-77-cı illərdə hərəsi iki cildən ibarət «Orta məktəbdə Azərbaycan dili tədrisi» adlı kitablar bilavasitə prof. Ə.Əfəndizadənin elmi rəhbərliyi və əsas müəllifliyi ilə çap olunmuşdur. Həmin əsərdə Azərbaycan dili təliminin məqsəd və vəzifələri, metodları, təşkilat formaları, fonetika, orfoepiya, orfoqrafiya, leksika, qrammatika və b.bölmələr üzrə təlimin metodik problemləri genişliyi ilə əhatə olunmuşdur" (10, s. 167).

Azərbaycan dili fənninə aid dərsliklərin hazırlanması, yenilənməsi və təkmilləşməsində də Ə.Əfəndizadə fəal iştirak etmişdir. Azərbaycan dili fənninin məqsədi, vəzifələri, metodları, təşkilat formalarını özündə əks etdirən «Orta məktəbdə Azərbaycan dilinin tədrisi» adlı metodik əsərdə həm də fonetika, leksika, qrammatika və digər bölmələr üzrə təliminin təşkilindəki metodik problemlər və onların aradan qaldırılması yolları əks olunmuşdur.

Həmin metoik əsr Ə.Əfəndizadənin elmi rəhbərliyi və alimlərdən, B.Əhmədov, M.Həsənov, Y.Əfəndiyev, K.Mikayılovun iştirakı ilə hazırlanmışdır. Kitabın Azərbaycan dilçiliyinin bölmələrinin tədrisi məsələlərini özündə əks etdirən birinci hissəsi «Azərbaycan dilinin tədrisi (V-VIII siniflərdə)» adlanır.

Əsər həmin dövrdə dilimizin tədrisinin təşkili istiqamətindəki çətinlik və boşluqların aradan qaldırılmasında çox mühüm və önəmli bir metodik vəsair rolunu oynadı. Burada Azərbaycan dili təliminin səmərəli təşkili yollarından, Azərbaycan dilinin tədrisində istifadə ediləcək metodik üsullar, Azərbaycan dili tədrisinin təşkili, Fonetika məşğələlərinin aparılması, Morfologiyanın tədrisi, Sintaksisin tədrisinə dair başlıqları daxilində sintaksis, ibtidai kurs, fonetika, leksika və söz yaradıcılığı kimi mövzuların tədrisi məsələlərindən, eyni zamanda da, rəhbərlik nitqin inkişafı üzrə işlərin aparılması yolları sistemli şəkildə aşağıdakı kimi təqdim edilmişdir:

- I. Azərbaycan dili tədrisində istifadə ediləcək metodik yollar haqqında;
- II. Azərbaycan dili tədrisinin təşkili;
- III. Fonetika məşğələlərinin aparılmasına dair;
- IV. Morfologiyanın tədrisi haqqında;
- V. Sintaksisin tədrisinə dair (6)

Metodik əsərin ikinci hissəsi «Orta məktəbdə Azərbaycan dilinin tədrisi» Vəsaitdə orfoepiya təlimi və qrammatikanın, orfoqrafiyanın tədrisi metodikasına dair məsələlərdən bəhs edilir. Müəllimin pədaqoji fəaliyyətinə kömək məqsədini əsas götürən müəlliflər, bu əsərdə diqqəti əsasən praktik məsələlərin daha qabarıq şəkildə həllinə istiqamətləndirmişlər (7, s. 5). Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası sahəsində ardıcıl və sistemli araşdırmalar aparan alim, əməkdar müəllim Ə.Əfəndizadə «Azərbaycan dili orfoqrafiyasının elmi əsasları» (4, s. 5) adlı mükəmməl bir tədris vəsaiti hazırlayaraq dərslik yazmaqla ilk olaraq ali və orta məktəblərdə orfoepiya təliminin əsasını qoymuşdur.

Dörd fəslə əhatə edən bu və digər, «Yazılışı çətin olan sözlər və onların öyrə-dilməsi yolları», əsərlərini yazmaqda alimin məqsədi Azərbaycan dili yazısının xüsusyyətlərini xarakterizə etmək və düzgün yazı təliminə aid müvafiq nəticələri müəy-yənləşdirmək idi (5, s. 4). Həmin kitabda yazılışı çətin olan sözlərin xüsusiyyətlərindən və onların öyrədilməsi metodikası izah olunur. Kitab V-VIII siniflərdə Azərbaycan dili fənnini tədris edən müəllimlərə metodik cəhətdən kömək məqsədilə hazırlanmışdır.

Ümumiyyətlə, «Fonetika, yazı təlimi və Azərbaycan dili təlimində istifadə edilən metodların təkmilləşdirilməsində Ə.Əfəndizadənin, Y.Kərimovun...» (2, s. 31-32) mühüm rolu olmuşdur. Məktəblilərin istifadəsi üçün də Orfoqrafiya üzrə tədris lüğəti ilk dəfə Ə.Əfəndizadə tərəfindən tərtib olunmuşdur.

Metodika sahəsində önəmli yer tutan digər alim, Məhəmməd Həsənov görkəmli bir metodist kimi 1955-ci ildən ömrünün sonuna qədər orta ümumtəhsil məktəblə-rinin birinci təhsil pilləsindən ali təhsil pilləsinə qədər Azərbaycan diliçiliyi bölmə-lərinin tədrisi məsələlərini, mövzuların tədrisi zamanı qarşıya çıxan çətinlikləri, hə-min çətinliklərin həlli yollarını təqdid etmiş və bu istiqamətdə çoxlu sayda elmi-metodik əsər - məqalə, metodik göstəriş, metodik vəsaitlər yazmışdır. Alimin «V si-nifdə sifət bəhsinin tədrisi haqqında», «Əsas nitq hissələrinin tədrisinə dair», «V-VII siniflərdə Azərbaycan dilinin tədrisi təcrübəsindən», «Azərbaycan dili sintaksisinin tədrisində qarşıya çıxan çətinliklər», «Azərbaycan dili tədrisinin metodikası», «VII-VIII siniflərdə sintaksis və durğu işarələrinin tədrisi» adlı əsərləri Azərbaycan dilin təliminin, həm də tədris metodikasının fundamental mənbələrindəndir.

Məhəmməd Həsənovun 1959-cu ildə yazdığı «V sinifdə sifət bəhsinin tədrisi haqqında»kı vəsaiti 50-60-cı illər üzrə həmin mövzunun tədrisindəki çətinlikləri özündə əks etdirən ilk əhatəli tədqiqat əsəridir ki, burada müəllif problemin həllinə «Sifətin elmi-metodik məsələlərinə dair bəzi qeydlər»lə başlayaraq, əvvəlcə sifətin tədrisindəki əsas nöqsanları müəyyənləşdirərək, onları əsaslandırmaqda başlayır (8, s. 294-354).

Orta məktəb tədrisində sifətin tərifinə verilən prinsipə bəsit olan «əlamət və keyfiyyət» (8, s. 294) terminlərinin işlədilməsi, substantivləşən (sifətləşən) isimlərin şagirdlər tərəfindən isim kimi düşünülməsi, sifət bəhsinə aid bəzi sözlərin həm də yerinə görə zərf kimi işlədilməsi, dilçilik elmində sifətim dərəcələrinin qəti şəkildə həll edilməməsinə görə məktəbdə tədris zamanı qarşıya çıxan həmin çətinliklərin aradan qaldırılması yollarını, bir problem kimi hansı üsullarla həll edilməli olduğunu alim metodiki cəhətdən izah edərək nümunələrlə göstərir.

Sifətin tədrisindəki qüsurları müəllif əsərin ikinci hissəsində nəzərə çarpdıraraq, tədris zamanı hansı yanlışların baş verdiyini göstərir. Həmin qüsurlar qrammatik tərif və qaydaların mənimsədilməsi ilə orfoqrafik qaydaların öyrədilməsindəki uyğunsuzluq, sifətin tədrisi zamanı önəmli məsələyə, şagirdlərin nitq və təkürünün inkişafına lazımı diqqətin yetirilməməsi, sifətin mənimsədilməsində vahid sistemin olmaması, tədrisdə istifadə olunan yolların - üsul və metodların yeksənəkliyi, əyani vəsaitlərdən tələbə uyğun olaraq istifadə olunmaması və sifət bəhsinin tədrisində ayrılan vaxtdan düzgün istifadə olunmamasından ibarət idi. Metodist alimin 1963-cü ildə hazırladığı «V-VIII siniflərdə Azərbaycan dilinin tədrisi təcrübəsindən» əsərində isə qrammatikanın tədrisinin ümumi məsələlərindən bəhs edilir. Burada qrammatikanın iki hissəsinin, morfologiya və sintaksis bəhsinin xarakterik xüsusiyyətləri, təlimin təşkilindəki diqqət yetirilməli məqamlar, ümumilikdə, morfologiya və sintaksisin öyrədilməsi metodikası izah olunur (9, s. 10-34). Tədris məsələlərinə toxunan A.Məmmədova öz kitabında bu məqamlara toxunmuş və dərslikdə belə bir fikir qeyd etmişdir: «Azərbaycan dili tədrisi metodikasının müxtəlif sahələrini elmi cəhətdən tədqiq edib işıqlandırmaqda, yaxşı məktəb və qabaqcıl dil müəllimlərinin bu sahədəki is təcrübələrini öyrənmək və yaymaqda «Azərbaycan məktəbi» jurnalı redaksiyasının və həmin jurnala əlavə şəkildə buraxılan «Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi» məcmuəsinin də çox böyük rolu vardır» (10, s. 178)

Ümumiyyətlə, XX əsrin 60-cı illərində yazılmış metodik əsərlərə nəzər yetirdikdə belə bir nəticəyə gəlmək olur ki, həmin dövrün əsərlərində Azərbaycan dili dərslərinin təşkili, tədris üsulları və metodlarından danışılır. Tədris məsələləri, üslubiyyat, düzgün yazı, orfoqrafiya təliminin xüsusiyyətləri açıqlanır. Dil üzərində müşahidə yolları, ibtidai təhsil səviyyəsi

üzrə Ana dilindən, orta təhsil üzrə isə dilçiliyin şöbələrinə: fonetika, morfolojiya, sintaksisə aid mövzuların tədrisi metodikası və digər bu kimi məsələlərdən bəhs edilir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Abdullayev A.S. Azərbaycan dilinin tədrisi tarixindən. Bakı: Maarif, 1966, 335 s.
2. Balyev H.B. Balyev A.H. Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası. Bakı: Qismət, 2014, 384 s.
3. Cəfərova N.B. İbtidai siniflərdə Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası. I h., Dərslik, Bakı: ADPU, 2016, 403 s.
4. Əfəndizadə Ə. Azərbaycan dili orfoqrafiyasının elmi əsasları. Bakı: Elm, 1968, 135 s.
5. Əfəndizadə Ə. Yazılış çətin olan sözlər və onların öyrədilməsi yolları. Bakı: Maarif, 1962, 102 s.
6. Əfəndizadə Ə., Əhmədov B., Həsənov M., Əfəndiyev Y., Mikayılov K., Azərbaycan dilinin tədrisi (V-VIII siniflərdə). I h., Bakı: Maarif, 1965, 316 s.
7. Əfəndizadə Ə., Əhmədov N., Kəlbəliyev Ə., Vahidov S. Orta məktəbdə
8. Azərbaycan dilinin tədrisi. Bakı: Maarif, 1977, 293 s.
9. Həsənov M.S. V sinifdə sifət bəhsinin tədrisi haqqında. Seçilmiş əsərləri, II c., Bakı: ADPU, 2012, s. 294-354
10. Həsənov M.S. V-VIII siniflərdə Azərbaycan dilinin tədrisi təcrübəsindən. Seçilmiş əsərləri, II c., Bakı: ADPU, 2012, s. 9-53
11. Məmmədova A.G. Ana dilinin tədrisi tarixi. Bakı: Mürəcim, 2015, 324 s.
12. Yusifova N.Y. Professor Ağamməd Abdullayev və Azərbaycan dilinin tədrisi metodikasının formalaşması. Bakı: Elm və təhsil, 2011, 209 s.

Açar sözlər: Azərbaycan dili, tədris, metodika, əsər, fonetika, morfolojiya, sintaksis, təlim prosesi

Key words: Azerbaijani language, teaching, method, works, phonetics, morphology, syntax, learning process

Ключевые слова: Азербайджанский язык, обучение, метод, произведения, фонетика, морфология, синтаксис, процесс обучения

Azərbaycan dilinin tədrisi məsələləri 1960-cı illərin metodik əsərlərində

Xülasə

Məqalədə aktual mövzulardan biri olan 60-cı illərdə yazılmış metodik əsərlərdə ibtidai təhsil səviyyəsi üzrə Ana dilindən, orta təhsil üzrə isə dilçiliyin şöbələrinə aid mövzuların tədrisi ilə bağlı müxtəlif problemlərə toxunulur.

Həm də məqalədə, görkəmli metodist alimlər, professorlar Y.Kərimovun «Yazı təliminin bəzi məsələləri», «İbtidai siniflərdə orfoqrafik çalışmaların sistemi», «İbtidai siniflərdə öyrədici yazılar», «İbtidai siniflərdə Azərbaycan dili dərslərində lüğət işinin əsasları», «Ana dili tədrisinin nəzəri problemləri», «Ana dili tədrisinin metodikası», Ə.Əfəndizadə və b. «Azərbaycan dilinin tədrisi (V-VIII siniflərdə)» Ə.Əfəndizadənin «Azərbaycan dili orfoqrafiyasının elmi əsasları» «Yazılış çətin olan sözlər və onların öyrədilməsi yolları» Məhəmməd Həsənovun «V sinifdə sifət bəhsinin tədrisi» və digər alimlərin bu kimi metodik əsərlərindəki Ana dilinin, Azərbaycan dilinin, dilçiliyin şöbələrinin tədrisi istiqamətindəki metodik fikirlər nəzərdən keçirilir. Bununla da, metodik əsərlərdə Azərbaycan dilinin tədrisi metodikasının elmi əsasları, üslubiyyat, orfoqrafiya, qrammatika (morfolojiya və sintaksis), yazılış çətin olan sözlərin öyrədilməsi istiqamətində aparılacaq işlər üzrə yazdıqları metodik fikirlər xüsusi şəkildə vurğulanır.

Issues of teaching the Azerbaijani language in methodical works of the 1960s

Summary

In the methodological works written in the 60s, one of the topical topics in the article is considered various problems of teaching the native language at the level of primary grades and subjects related to sections of linguistics at the level of secondary education.

In the article also, prominent methodist scientists, professors Y.Karimov's "Some issues of writing training", "System of orthographic studies in primary grades", "Educational writing in primary grades", "Basics of vocabulary work in Azerbaijani language classes in primary grades", "Theory of mother language teaching problems", "Methodology of mother language teaching", A.Efendizade and others. "Teaching of the Azerbaijani language (in grades V-VIII)", "Scientific foundations of Azerbaijani orthography" by A.Efendizade "Words that are difficult to write and ways to teach them" by Muhammad Hasanov "Teaching adjectives in grade V" and similar methodical works of the mother language by other scientists, methodical ideas in the direction of teaching the Azerbaijani language and the departments of linguistics are considered.

Moreover, methodological ideas written on the scientific basis of the teaching methodology of the Azerbaijani language, stylistics, orthography, grammar (morphology and syntax), and the work to be carried out in the direction of teaching difficult-to-write words are specially emphasized in the methodical works.

Вопросы преподавания азербайджанского языка в методических работах 1960-х годов

Резюме

В методических работах, написанных в 60-е годы, одной из актуальных тем в статье рассматриваются различные проблемы преподавания родного языка на уровне начальных классов и предметов, относящихся к разделам лингвистики, на уровне среднего образования.

В статье также представлены работы видных ученых-методистов, профессоров Ю.Каримова "Некоторые вопросы обучения письму", "Система изучения орфографии в начальных классах", "Учебное письмо в начальных классах", "Основы словарной работы на уроках азербайджанского языка в начальных классах", "Теория проблем преподавания родного языка", "Методика преподавания родного языка", А.Эфендизаде и другие. "Преподавание азербайджанского языка (в V-VIII классах)", "Научные основы азербайджанской орфографии" А.Эфендизаде, "Трудные для написания слова и способы их преподавания" Мухаммада Гасанова, "Преподавание прилагательных в V классе" и аналогичные методические работы по родному языку других ученых, рассмотрены методические идеи в направлении преподавания азербайджанского языка и на кафедрах лингвистики.